

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
ДО НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИTHE CURRENT STATE OF TRAINING SPECIALISTS
FOR TEACHING IN AN INCLUSIVE SPACE

Стаття присвячена одній з актуальних проблем – підготовці фахівців до навчання в інклюзивному просторі. Зокрема, розкривається сутність освітньої інклюзії, яка має глибоке концептуальне коріння, що відображене у теоріях соціальної справедливості, прав людини, рівноправності в освіті психологічного розвитку особистості.

Аналізується сучасний міжнародний і вітчизняний досвід, що дозволяє визначити основні чинники впливу на становлення і розвиток інклюзії в Україні.

Характеризується актуальність удосконалення змісту підготовки психолого-педагогічних фахівців у закладах вищої освіти. Наголошується на запровадженні нових спеціальностей, інклюзивно зорієнтованих модулів. Розкрито визначальну роль індивідуальної траєкторії розвитку для аргументації необхідності створення гнучкого освітнього середовища.

На основі нових концептуальних засад сучасного суспільного розвитку сформульовано шляхи реформування системи освіти. Визначено введення курсів, які спрямовані на засвоєння нових професійних навичок, зміною установок щодо дітей з особливими освітніми потребами.

Розкриваються основні питання щодо готовності майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти, зокрема, диференційованого викладання для задоволення освітніх потреб усіх учнів, у тому числі з особливими освітніми потребами; інноваційних педагогічних, психологічних технологій, організації командної діяльності, професійної співпраці, професійної зрілості, сформованості світоглядної сфери та культури професійного спілкування.

Детально висвітлюються проблеми спеціальної професійної підготовки висококваліфікованих педагогів інклюзивної освіти. Особлива увага звертається на важливість удосконалення системи спеціальної підготовки фахівців для інклюзивної освіти. Зазначається, що першочерговою стає професійна компетентність, яка являє собою системну, інтегративну єдність соціально-громадської, комунікативно-інформаційної, психолого-педагогічної і предметно-спеціальної компетенцій, що визначаються наявністю мотиваційних, пізнавальних і діяльнісних компонентів.

Узагальнюється, що сучасні освітні реформи вимагають зміни підходів до організації змісту інклюзивної освіти. Для забезпечення ефективності інклюзивної освіти необхідною умовою є підготовка психолого-педагогічних фахівців, які відповідають вимогам законодавчих та нормативно-правових документів. Це все потребує підготовки вчителів, які володіють різними сучасними методиками викладання та методами навчання і виховання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, спеціальна освіта, діти з особливими освітніми потребами, професійна підготовка педа-

гогічних працівників, соціально-педагогічна підтримка.

The article is devoted to one of the current issues – training specialists for teaching in an inclusive space. In particular, it reveals the essence of educational inclusion, which has deep conceptual roots, which is reflected in the theories of social justice, human rights, equality in the education of psychological development of an individual.

It is analyzed the modern international and domestic experience, which allows determining the main factors influencing the formation and development of inclusion in Ukraine.

It is characterized the urgency of improving the content of training psychological and pedagogical specialists in higher education institutions. It is emphasized the introduction of new specialties, inclusively oriented modules. The defining role of individual development trajectory for argumentation of the need to create a flexible educational environment is revealed. The ways of reforming the education system which are based on the new conceptual framework of modern social development are determined.

The introduction of courses aimed at acquiring new professional skills, changing attitudes towards children with special educational needs is determined.

The main issues of the future teacher's readiness to work in an inclusive education, in particular, differentiated teaching to meet the educational needs of all students, including those with special educational needs, innovative pedagogical, psychological technologies, teamwork, professional cooperation, professional maturity, formation worldview and culture of professional communication are covered.

The problems of special professional training of highly qualified teachers of inclusive education are covered in detail. Particular attention is paid to the importance of improving the system of special training of specialists for inclusive education. It is noted that the priority is professional competence, which is a systemic, integrative unity: socio-civic, communicative-informational, psychological-pedagogical and subject-specific competencies, which are determined by the presence of motivational, cognitive and activity components.

It is generalized that modern educational reforms require a change in approaches to the organization of the content of inclusive education. To ensure the effectiveness of inclusive education, the training of psychological and pedagogical specialists who comply with legislative and regulatory documents is a necessary condition. All this requires the training of teachers who have a variety of modern teaching methods and methods of teaching and education.

Key words: inclusive education, special education, children with special educational needs, professional training of teaching staff, social and pedagogical support.

УДК 373-056.2/3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.13>

Баранець Я.Ю.,
аспірант
Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України

Мотуз Т.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Широке коло ґрунтовних здобутків і наукових пошуків відзначається переосмисленням та активною участю науковців у здійсненні реформування державної освіти осіб з особливими освітніми потребами.

Останні роки характеризуються розробкою та впровадженням теоретико-методологічної бази інклюзивної освіти в Україні, а також змінами в нормативно-законодавчому полі.

До основних здобутків у сфері інклюзивної та спеціальної освіти великий вклад зроблено науковцями А.А. Колупаєвою, О.М. Таранченко, Е.А. Данілавічюте, В.М. Синьовим.

Система інклюзивної освіти є ефективною у поєднанні з навчально-виховною та корекційною роботою, а одне з головних завдань інклюзії полягає у відгуку на широкий спектр освітніх потреб у шкільному середовищі та поза його межами.

Інклюзія є соціальною концепцією і відображає одну з головних демократичних ідей, що всі діти є активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є позитивним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку і передбачає створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивна освіта – це не просто включення дитини з особливими освітніми потребами до звичайної школи. Це створення в спільному просторі особливого підходу до навчання такої дитини, якій потрібно розробити додаткові елементи навчального процесу, а саме: індивідуальну програму розвитку, індивідуальний план, спеціально облаштоване місце і незалежні умови для неї. Навчання передбачає і психолого-педагогічну корекцію. Заняття проводяться в окремому приміщенні з навчальною, ігровою, сенсорною, а також зоною релаксації [3, с. 7].

Вчитель повинен максимально допомагати дітям здобувати знання, розвивати індивідуальність, налагоджувати дружні стосунки з іншими дітьми, створювати навчальні цілі згідно з індивідуальними можливостями кожної дитини, підтримувати виважене ставлення до батьків.

Це все потребує підготовки вчителів, які володіють різними сучасними методиками викладання та методами навчання і виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Специфіка організації інклюзивного навчання дітей окремих категорій розглядається в дослідженнях А.А. Колупаєвої, В.М. Синьова, Т.В. Сак, Л.А. Калініної, І.М. Гілевич, М.М. Малофєєва та інших.

У наукових працях В.А. Кан-Каліка, Н.В. Кузьміної, О.О. Леонтьєва та інших розглядаються комунікативні уміння учителів.

Окремі види підтримки дітей з особливими освітніми потребами вивчали закордонні і вітчизняні дослідники, а саме Л. Дмитревич, В.І. Коваль, Т. Шукуринська та інші. Психологічною підтримкою вчителів займались Г.В. Афузова, І.М. Богульська, І.І. Мамайчук та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі відсутні результати наукових досліджень, в яких вивчались професійно-комунікативна педагогічна діяльність учителя в контексті патріотичного виховання учнів, методологічне обґрунтування психолого-педагогічних засад, які забезпечують взаємодію в навчанні.

До однієї з основних проблем кадрового забезпечення інклюзивної освіти можна віднести низький рівень професійної підготовки майбутніх викладачів. А це зумовлює ослаблення в закладах дошкільної та загальної середньої освіти психологічної і соціальної підготовки дітей.

Мета статті полягає в узагальненні накопичених наукових досліджень в діяльності вчителів, з підготовки різнопрофільних фахівців, саморозвитку особистості в системі інклюзивної освіти через окреслення їхніх змістовних характеристик.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття відбулись суттєві зміни у розумінні і ставленні щодо забезпечення осіб з особливими освітніми потребами якісною освітою. У багатьох країнах світу модернізація системи спеціальної освіти набула вигляду нової форми навчання – інклюзивної.

Відповідно до зазначених ідей та теорій освіта розглядається як суспільне благо, що надає особам з особливими освітніми потребами можливість доступу до неї як соціальної цінності.

Базис освітньої інклюзії має глибоке концептуальне коріння, яке відображене у теоріях соціальної справедливості, прав людини, рівноправності в освіті психологічного розвитку особистості.

Варто також зазначити, що міжнародна освітня система ґрунтується на ідеях індивідуального вдосконалення, зростання та підвищення самореалізації кожної особистості. Саме таке навчання і є інклюзивним.

Слід враховувати, що аналіз сучасного міжнародного і вітчизняного досвіду дозволяє визначити основні чинники впливу на становлення і розвиток інклюзії в Україні: понятійно-термінологічний, громадський, організаційний, кадровий, науково-методологічний, нормативно-правовий, законодавчий, фінансово-економічний, навчально-методичний, матеріально-технічний тощо.

Розвиток інклюзивної освіти, законодавчі та нормативно-правові документи, наукова та науково-методична література характеризують загальну тенденцію державної політики щодо реалізації інклюзії на усіх рівнях освіти. Головне

в цьому – удосконалення системи підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзії.

Проблему професійної підготовки педагогічних працівників до роботи розглядали американські та канадські науковці, зокрема, Л. Айдол, А. Беле, Т. Галладет, Р. Джордж, Д. Чемберс, А. Мур, Р. Осгуд. В наукових працях викладаються різноманітні підходи до проблем підготовки та підвищення кваліфікації вчителів даного профілю до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Нова освітня практика інклюзивного навчання зумовлює актуалізацію удосконалення змісту підготовки психолого-педагогічних фахівців у закладах вищої освіти.

Постало питання запровадження нових спеціальностей (вихователі, вчителі початкової школи, соціальні педагоги, психологи); введення інклюзивно зорієнтованих модулів тим, що потребує введення фахових дисциплін спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка», «Психологія», введення до навчальних планів навчальних курсів «Вступ до інклюзивної освіти» (А.А. Колупаєва, С.М. Єфімова), «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі» (Є.А. Данілавичюте, А.А. Колупаєва, С.В. Литовченко), «Диференційоване викладання в інклюзивному класі» (Ю.М. Найда, О.М. Таранченко), «Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП» (Т.В. Сак).

Запровадження та вивчення цих курсів спрямоване і пов'язане із засвоєнням нових професійних навичок, зміною установок щодо дітей з особливими освітніми потребами, які будуть навчатися в умовах інклюзії.

Під час навчання студентів, перепідготовки вчителів початкових класів, психологів та соціальних педагогів проводилось анкетування, яке виявило недостатню обізнаність в інклюзивній освіті та проблемах її впровадження, знаннях окремих понять та інклюзивних підходів. У більшості респондентів відсутнє перспективне бачення командної діяльності.

Сьогодні мова йде про наявні проблеми спеціальної професійної підготовки висококваліфікованих педагогів інклюзивної освіти, які здатні створити комфортні, розвивальні умови для дітей з особливими освітніми потребами відповідно до завдань, визначених у Концепції розвитку інклюзивної освіти, нової філософії державної політики та Професійного стандарту вчителя (інклюзивна компетентність) щодо дітей з особливими освітніми потребами. Конструктивною нам видається позиція А.А. Колупаєвої про те, що багато педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, не мають спеціальної підготовки, вчителям бракує знань у площині професійної діяль-

ності, відповідних методик у роботі з даною категорією дітей [4, с. 14].

У науковій літературі порушується питання про готовність майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти, зокрема, О.В. Мартинчук виокремлює такі компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього вихователя до роботи: «Кожен фахівець у процесі професійної співпраці основну увагу повинен спрямувати на втілення ідей особистісно зорієнтованої освіти, диференційованого викладання для задоволення освітніх потреб усіх учнів, зокрема з особливими освітніми потребами, на втілення інноваційних педагогічних, психологічних технологій, на організацію командної діяльності, професійної співпраці, на професійну зрілість, сформованість світоглядної сфери та культуру професійного спілкування».

Традиційна система фахової підготовки майбутніх педагогів спрямована на формування професійної компетентності у сфері навчання і виховання дітей з типовим розвитком. Але науковці відзначають, що для забезпечення наскрізної підготовки майбутніх педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі необхідно чітко визначити перелік тих дисциплін навчального плану, вивчення яких дасть можливість набуття студентами педагогічних спеціальностей інклюзивної компетентності, реалізувати положення та ідеї інклюзивної педагогіки в курсі психолого-педагогічного циклу [2, с. 45].

Потребує удосконалення система спеціальної підготовки фахівців для інклюзивної освіти спеціальностей 012 «Дошкільна освіта»; 013 «Початкова освіта»; існує також проблема набуття студентами інклюзивної компетентності, формування в майбутніх педагогів необхідних особистісно професійних якостей.

Сьогодні першочерговою стає професійна компетентність, яка являє собою системну, інтегративну єдність соціально-громадської, комунікативно-інформаційної, психолого-педагогічної та предметно-спеціальної компетенцій, що визначаються наявністю мотиваційних, пізнавальних і діяльнісних компонентів [1, с. 75].

Всі вищезазвані компетенції формують «вертикаль» потенційного розвитку фахівця для інклюзивної освіти, й оволодіння ними гарантує досить високі результати у професійній діяльності. Але мова повинна йти і про «горизонтальний» розвиток, який характеризує рівень їхньої сформованості.

В умовах реалізації технологічного підходу в системі фахової підготовки кадрів методична професійна підготовка інтегрує в собі проектування методичної системи навчання і педагогічних умов. Складник цієї комплексної структури потребує курикулуму, тобто основного курсу навчання,

який забезпечує відповідний рівень професійних компетенцій в умовах інклюзивної освіти.

Курикулум позитивно впливатиме на забезпечення національних освітніх стандартів, постійне оновлення й удосконалення змісту навчальних дисциплін, технологічність, гнучкість навчального процесу. Ефективній підготовці різнопрофільних кадрів для освітнього процесу сприятиме спрямованість навчального процесу у вищих навчальних закладах на формування професійно-зорієнтованої мотивації, а також на формування у майбутніх фахівців особистісних якостей, установок і компетенцій, необхідних для роботи у вищезазначених умовах. Особливого значення набуває створення позитивного мікроклімату, побудова індивідуальних освітніх траєкторій для кожного майбутнього викладача, трансформація навчальних курсів з метою їхньої інтеграції до вимог змісту інклюзивного навчання [6, с. 71].

Висновки. Необхідною умовою забезпечення ефективності інклюзивної освіти є підготовка психолого-педагогічних фахівців, які відповідають вимогам законодавчих та нормативно-правових документів. Сучасні освітні реформи вимагають зміни підходів до організації змісту інклюзивної освіти. Запровадження провідних наукових положень в освітній процес, проведення експериментальної роботи у ВНЗ із майбутніми викладачами інклюзивної освіти збагатили інноваційний потенціал, який використовується в інклюзивному навчальному просторі.

Професійна компетентність майбутнього викладача інклюзивної освіти формується у процесі фахової підготовки, виявляється та удосконалюється під час практичної діяльності.

В результаті експерименту, проведеного І.А. Малишевською, розроблена методика підго-

товки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивної освіти та апробовано інклюзивні навчальні курси.

Ефективною виявилася методика організації командної професійної діяльності різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивної освіти [5, с. 85].

Ця стаття дає можливість визначити перспективні напрями проблеми, а саме вивчення теоретичних та методологічних підходів закордонного і вітчизняного досвіду підготовки кадрів для повної загальної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладуш В.А., Баранець Я.Ю. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2015. № 1 (9). С. 73–79.
2. Данілавічюте Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / за ред. А.А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
3. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
4. Колупаєва А.А. Стратегічні вектори змін та трансформацій в освіті дітей з особливими потребами за часів незалежності в Україні. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2017. Вип. 13. С. 13–19.
5. Малишевська І.А. Стан підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах освітньої інклюзії. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки».* 2017. Вип. 10. С. 83–87.
6. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.